Διδάγματα του έπους της 28ης Οκτωβρίου 1940

Του Υποστρατήγου ε.α. Κωνσταντίνου Αργυροπούλου

Το έπος της **28ης Οκτωβρίου 1940** μπορεί να ιδωθεί όχι μόνον ως στρατιωτικό κατόρθωμα, αλλά ως **σχολείο εθνικής συμπεριφοράς**.

Θεωρούμενο από μία τέτοια σκοπιά, μας καταλείπει ορισμένα διδάγματα που υπερβαίνουν την εποχή του και αφορούν στην συνείδηση κάθε γενεάς Ελλήνων. Ένας λαός δεν κρίνεται μόνον από όσα δημιουργεί κατά την ιστορική του διαδρομή, αλλά και από όσα καταλείπει ως αξιακή παρακαταθήκη στους επιγενομένους. Συνεπώς αυτά τα ορισμένα διδάγματα ας τα ιδούμε σαν εθνικά κληροδοτήματα.

Η εθνική ανεξαρτησία δεν θεωρείται αυτονόητη· διαφυλάσσεται. Η ελευθερία ενός κράτους υφίσταται όσο υπάρχει η **βούληση, η προετοιμασία και η ικανότητα του να υπερασπισθεί την κυριαρχία του.**

Ο Κλάουσεβιτς το είπε: **Κυβέρνηση, λαός, στρατός** θεωρηθήτωσαν το τρίπτυχο εθνικής επιτυχίας. Εθνικής νίκης. Φυσικά, ο Κλάουσεβιτς δεν οδηγήθηκε στο τρίπτυχο κυβέρνηση–λαός–στρατός απλώς από μια θεωρητική ανάγκη να κατατάξει κάποιους παράγοντες ρυθμιστικούς των κανόνων πολέμου. Είδε ότι η πολεμική ισχύς μιας χώρας δεν εξαντλείται **μόνον** στις δυνατότητες του στρατού της.

Για τον Κλάουσεβιτς, άλλωστε, ο πόλεμος είναι πολιτική πράξη. Γι' αυτό και το περίφημο «θαυμαστό τρίπτυχο» (*παράδοξη τριάδα*) δεν είναι τρία ανεξάρτητα συστατικά, αλλά τρεις δυνάμεις που αλληλεπιδρούν, ήτοι η λογική και η πολιτική κρίση, που **ανάγονται στην κυβέρνηση**. Το πάθος και η βία, που **συνδέονται κυρίως με τον λαό**· και η πιθανότητα, το θάρρος και η στρατιωτική ιδιοφυΐα, που **εκφράζονται στον στρατό**. Ουδείς πόλεμος κερδίζεται από έναν μόνο θεσμό, όσο ισχυρός κι αν είναι αυτός.

Η κυβέρνηση δίνει στον πόλεμο σκοπό. Η κυβέρνηση αποφασίζει γιατί πολεμά η χώρα και μέχρι πού είναι διατεθειμένη να φτάσει. Ο στρατός μπορεί να κερδίσει μάχες, αλλά δεν μπορεί μόνος του να προσδιορίσει τον πολιτικό σκοπό του πολέμου. Εδώ βρίσκεται ίσως η πιο ουσιαστική σκέψη : η στρατιωτική επιτυχία δεν έχει αυτοτελή αξία. **Έχει νόημα μόνο σε σχέση με τον πολιτικό σκοπό.**

Ο λαός προσδίδει διάρκεια και νομιμοποίηση. Ο στρατός μπορεί μεν να διεξαγάγει έναν πόλεμο, αλλά ο λαός είναι εκείνος που υφίσταται το κόστος του (ανθρώπινες απώλειες, οικονομική επιβάρυνση, καταστροφές, επιστράτευση, στέρηση). Αυτό πιστοποιήθηκε το 1940. Και πιστοποιείται σε όλες τις εποχές σε όλα τα μήκη και πλάτη της υφηλίου. Ο πόλεμος δεν είναι αποκλειστική υπόθεση επαγγελματικών στρατών και μοναρχών. Η κοινωνία μπορεί πλέον να γίνει πηγή τεραστίας πολεμικής ενεργείας.

Ο στρατός μετατρέπει τη βούληση σε πράξη. Ο στρατός είναι ο μηχανισμός με τον οποίο η πολιτική βούληση αποκτά υλική ισχύ. Για όσους έχουν γνωρίσει τον πόλεμο από κοντά, και για

όσους αύριο τον γνωρίσουν θα καταλάβουν, ότι ο στρατός δεν λειτουργεί μέσα σε εργαστηριακές συνθήκες. Υπάρχει η «τριβή». Και η τριβή δεν είναι άλλο τι από τον φόβο, την αβεβαιότητα, τα λάθη, την κόπωση, την τύχη, τις ανεπαρκείς πληροφορίες, τις απρόβλεπτες αντιδράσεις του αντιπάλου και άλλες λεπτομέρειες που δεν περνούν από τον νου ανθρώπων που δεν έχουν συνειδητοποιήσει, ότι κάποια στιγμή μπορεί να περιέλθουν σε κατάσταση πολέμου παρά την θέλησή τους. Και λέμε παρά την θέληση του καθενός, διότι στην σημερινή περίπτωση ο πόλεμος **θα μας επιβληθεί**. Εμείς δεν τον επιδιώκουμε. Συνεπώς ας αναζητηθεί στην δική μας μεριά όχι μόνο η ποιοτική ισχύς απέναντι στην εχθρική αριθμητική αλλά και η ηθική δύναμη, η εμπνέουσα ηγεσία αλλά και η αντοχή εκ μέρους όλων **ανεξαιρέτως**.

ΔΙΔΑΓΜΑ 1. Το 1940 μας υπενθυμίζει ότι η ανεξαρτησία είναι περισσότερο διαρκές καθήκον παρά κληρονομημένο προνόμιο.

Αυτό σημαίνει, ότι δεν πρέπει να ζούμε με πλάνες. Ακούμε συνήθως, ότι οι καλοί μας πρόγονοι πολέμησαν για την ελευθερία. Και εμείς τι κάνουμε; Είμαστε περήφανοι για τους προγόνους μας, διότι μας χάρισαν την ελευθερία μας. Μέγα λάθος! Ο αγώνας για ελευθερία είναι διαρκής. Δεν μας σώζει η θυσία των προγόνων. Ο θεός του πολέμου βρίσκεται διαρκώς προ των οικιών ημών. Ιδίως όταν ο εχθρός αντιλαμβάνεται ότι εμπρός του έχει έναν εκθηλυμένο λαό. Ένα λαό του καναπέ. Ένα λαό που είναι υπερήφανος, για κάποιο εθνικό κατόρθωμα του παρελθόντος. Ένα λαό που κάθεται πάνω στις δάφνες προγόνων ηρώων χωρίς διάθεση για νέους ηρωϊσμούς. Τί θέλετε να κάνουμε πόλεμο; Μάλιστα κάποιοι προοδευτικοί κοινωνικοί και πολιτικοί φορείς μας προκύπτουν ως ενσυνείδητοι υποστηρικτές της woke κουλτούρας. Ιδίως κάποιοι ζηλωτές των LGBTQ+ μας το ξεκαθαρίζουν: ***να πεθάνει η Ελλάδα και να ζήσουμε εμείς***.

Εμείς οι σημερινοί δίνουμε την εικόνα ότι έχουμε εκπέσει σε ένα λαό ανεκτικό σε όσα παράδοξα του επιβάλλονται σαν λογικά. Ένα λαό αδρανή σε όσες προκλήσεις του επιβάλλονται χωρίς πρόθεση να δράσει για να αμυνθεί των δικαιωμάτων του. Και τα δικαιώματα δεν είναι μόνον το πορτοφόλι του, είναι και το δικαίωμά του να μην είναι υποτακτικός σε όσα οι καπάτσοι γύρω του τον **πείθουν** ότι είναι ένας απλός κούκος που δεν φέρνει την άνοιξη. Τον έχουν πείσει ότι πλέον είναι μάταιον ακόμη και το να σκέπτονται.

ΔΙΔΑΓΜΑ 2. Η ισχύς της αποφάσεως μπορεί να υπερβεί την αριθμητική ανισότητα.

Η Ελλάδα το 1940 αντιμετώπισε υπέρτερη δύναμη. Το ιστορικό δίδαγμα δεν είναι ότι η υλική ισχύς είναι ασήμαντη — κάθε άλλο. Είναι ότι η υλική ισχύς χωρίς **ηθικό σθένος, συνοχή και αποφασιστικότητα** παραμένει ατελής. Δηλαδή οι Ιταλοί κατά ένα συντριπτικό ποσοστό ήσαν αδιάφοροι και απρόθυμοι να επιχειρήσουν μία πολεμική περιπέτεια αφ'ῆς στιγμής δεν διεκυβεύετο η Ιταλική υπόσταση. Ήταν απλά μία απόφαση γοήτρου του αλαζονευομένου Ντούτσε μέσα στο ανταγωνιστικό περιβάλλον του διεκδικητικού και επεκτατικού άξονος. Σήμερα δεν υπάρχει κάποιος τέτοιος άξονας με την στρατιωτική ερμηνεία. Υπάρχουν άξονες κατακτήσεως των παγκοσμιοποιητικών αγορών (βλέπε Κίνα, ΗΠΑ, κλπ). Ωστόσο υπάρχει και ένας γείτονας επιθετικός, υποδουλωτικός σε πλαίσιο δεσποτικό, καταδυναστευτικό. Είναι γενοκτόνος σε πλαίσιο ιστορικό, είναι εκδικητικός επειδή θυμάται την εξέγερση του 21 και μάλιστα θυμάται λεπτομέρειες, όπως αυτή της Τριπολιτσάς. Είναι επεκτατικός βάσει του αιμοδιψούς του DNA.

Είναι δυναμικός, διεκδικεί τα πάντα με αποφασιστικότητα και πάνω από όλα προσβλέπει σε λεηλασία του κατεκτημένου σε οικονομικό, πολιτικό, πολιτισμικό και πλουτοπαραγωγικό επίπεδο. Η λαφυραγωγία, δηλαδή το πλιάτσικο είναι ο προσφιλής του επί γης προσανατολισμός. Ιστορικά έχει καταγραφεί ότι ο Τούρκος καταστρέφει πολιτισμούς χωρίς να δημιουργεί δικό του. Τρέφεται από τους κατακτημένους πολιτισμούς. Και τελικά ποία είναι η τελική του προσδοκία; Η μεταθανάτιος προσδοκία του μείζονος μέρους των συνειδητών πιστών του Ισλάμ είναι τα υπεσχημένα των προφορικών παραδόσεων (Χαντίθ), δηλαδή οι 72 παρθένες και τα μελωμένα πιλάφια υπό την προϋπόθεση, ότι θα εξοντώσει τους απίστους όπου τους συναντήσει.

ΔΙΔΑΓΜΑ 3. Η εθνική ομοψυχία αποτελεί πολλαπλασιαστή ισχύος.

Σε κρίσιμες περιστάσεις οι εσωτερικές διαφορές υποχωρούν ενώπιον του κοινού κινδύνου. Το 1940 καταδεικνύει πόσο μεγάλη δύναμη αποκτά ένα έθνος όταν η κοινωνία, ο στρατός και η πολιτική ηγεσία αντιλαμβάνονται ότι υπάρχει μία υπερτέρα συλλογική διακύβευση.

Όπου όμως ένα έθνος διχάζεται, ως προς το τι αξίζει να υπερασπισθεί, αρχίζει να χάνει πριν ακόμη αναμετρηθεί.

Ο κάθε σκεπτόμενος Έλληνας δεν χρειάζεται να καταπονηθεί πνευματικά στην προσπάθειά του να εξακριβώσει εκείνα τα στοιχεία που συνιστούν τις βλαβερές ιογενείς εθνικές λοιμώξεις. Μία από αυτές τις επικίνδυνες εθνικές δυσλειτουργίες είναι και ο εθνικός διχασμός. Μ'αυτό μπορούμε να αντιληφθούμε το κάτι το βαθύτερο από την έντονη πολιτική διαφωνία. Είναι η κατάσταση κατά την οποία η κοινωνία παύει να διαφωνεί απλώς για τα μέσα και αρχίζει να αμφισβητεί την πολιτική, την ηθική ή ακόμη και την **προσπάθεια επιβολής κάποιας άλλης πλευράς**. Ο αντίπαλος δεν θεωρείται πλέον συμπολίτης με διαφορετική άποψη, αλλά περίπου «**εσωτερικός εχθρός**». Εκεί ακριβώς βρίσκεται η επικινδυνότητά του. Ο διχασμός γίνεται ολεθροφόρος όταν συντρέχει κάποιου αξιοσημειώτου βαθμού πολιτική πόλωση, κάποια εξωτερική παρέμβαση ή και κάποια κρίση εθνικής ασφαλείας. Τότε η εσωτερική αντιπαράθεση παύει να είναι μόνο πολιτική και επηρεάζει άμεσα την εθνική ισχύ. **Ο εξωτερικός αντίπαλος αποκτά δυνατότητες που δεν θα είχε απέναντι σε μία κοινωνία με στοιχειώδη συνοχή.**

Ρίχνοντας μια ματιά στα σημερινά πολιτικά κόμματα θα καταλάβουμε του λόγου το αληθές. Είναι ένα κουκλοθέατρο θλιβερών υποκαταστάτων που προβάλλονται ως προσωπικότητες.

ΔΙΔΑΓΜΑ 4.Το φρόνημα δεν είναι ρητορεία· είναι προπαρασκευή για πράξη.

Εθνικό φρόνημα σημαίνει επίγνωση του ποιος είσαι, τί οφείλεις να διαφυλάξεις και τί είσαι διατεθειμένος να υποστείς γι' αυτό. Χωρίς γνώση, παιδεία, πειθαρχία και αίσθηση καθήκοντος, ο πατριωτισμός κινδυνεύει να παραμείνει απλό συναίσθημα.

Η ικανότητα αντιλήψεως του βαθμού των απειλών και των εξωτερικών επιδράσεων από μέρους εχθρικών προς την χώρα δυνάμεων είναι δυνατόν να **συμπήξουν την εθνική ταυτότητα**, και να **γιγαντώσουν την σημειολογία μιας εθνικής συνειδήσεως**.

Υπάρχει μία ομάδα διακεκριμένων Ελλήνων, η οποία θα έπρεπε, ένεκα της πνευματικής της επαρκείας, να διατυπώσει και διατρανώσει την ανησυχία της για την διαπιστωμένη παγκοίνως κατηφορική πορεία της ελληνικής ταυτοτικής ιδέας. Θα μπορούσε να συνεγείρει τους Έλληνες δια μιας βοούσης εθνικής συνειδήσεως προς αναχαίτησιν του ήδη προελαύνοντος ψυχοπνευματικού μας στραβισμού. Αυτή η ομάδα είναι **τα μέλη της Ακαδημίας Αθηνών**, είναι οι **πανεπιστημιακοί δάσκαλοι**, είναι οι **ιεράρχες της Ελληνικής Εκκλησίας**, είναι οι **εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων**, είναι **οι όσοι έχουν ορκισθεί να υπηρετήσουν την Πατρίδα**, είναι και οι όσοι μπορούν και **καταλαβαίνουν τι σημαίνει εθνικόν φρόνημα** και πώς αυτό το φρόνημα λειτουργεί πάντοτε προς το συμφέρον της Πατρίδος.

ΔΙΔΑΓΜΑ 5. Η ευψυχία απαιτεί ηγεσία που προηγείται του λαού στο παράδειγμα.

Σε περιόδους δοκιμασίας ο πολίτης δεν αρκείται στις διακηρύξεις. Παρατηρεί αν εκείνοι που φέρουν την ευθύνη επιδεικνύουν **ψυχραιμία, αποφασιστικότητα, αυτοκυριαρχία και συναίσθηση ιστορικού χρέους**.

Σε κρίσιμες ιστορικές στιγμές, η ευψυχία δεν μπορεί να ζητείται μονομερώς από τον πολίτη ως καθήκον. Πρέπει πρώτα να καθίσταται **ορατή στην κορυφή της πολιτείας**. Ο ηγέτης, ακριβώς επειδή φέρει μεγαλύτερη ευθύνη, οφείλει να εμφανίζεται ως **πρώτος φορέας αυτοκυριαρχίας, θάρρους και συνειδητής αναλήψεως του κινδύνου**. Τότε το παράδειγμά του λειτουργεί παιδευτικά: μετατρέπει το ατομικό χρέος σε συλλογικό φρόνημα.

Η ευψυχία του λαού αρχίζει εκεί όπου η ευθύνη της ηγεσίας μεταβάλλεται σε παράδειγμα. Διότι στις μεγάλες δοκιμασίες οι κοινωνίες δεν ακολουθούν τόσο τα λόγια όσο **το ήθος** εκείνων που προηγούνται.

Alors, c'est la guerre! (Συνεπώς πόλεμος) απήντησε **ο Ιωάννης Μεταξάς** στο Ιταλό πρέσβυ. Αυτή η ιστορική απάντηση δεικνύει την ηγετική ευψυχία η οποία είναι κάτι περισσότερο από προσωπική αρετή· είναι πολιτική δύναμη μεταδόσεως φρονήματος.

ΔΙΔΑΓΜΑ 6. Η ειρήνη χρειάζεται αποτροπή.

Ένα από τα βαθύτερα διδάγματα του 1940 είναι ότι η φιλειρηνική διάθεση μιας χώρας δεν επαρκεί για να εξασφαλίσει την ειρήνη. Απαιτείται αξιόπιστη αμυντική ικανότητα, συστηματική προπαρασκευή και σαφής βούληση αντιστάσεως, ώστε το κόστος της επιβουλής να καθίσταται αποτρεπτικό.

«Η ειρήνη χρειάζεται αποτροπή». Αυτή η νοηματοδότηση αποκτά ιδιαίτερο γεωπολιτικό βάρος όταν ιδωθεί υπό το πρίσμα του Έπους του 1940.

Η ειρήνη, στις διεθνείς σχέσεις, δεν εξασφαλίζεται μόνο από την επιθυμία αποφυγής του πολέμου· προϋποθέτει ότι ο επίδοξος επιτιθέμενος θα γνωρίζει πως το κόστος της επιθετικότητάς του θα είναι μεγαλύτερο από το προσδοκώμενο όφελος. Αυτή είναι η ουσία της **αποτροπής**: όχι η φιλοπόλεμη διάθεση, αλλά η δημιουργία μιας πειστικής βεβαιότητας ότι η επιβουλή θα συναντήσει **βούληση, ισχύ και αντίσταση**.

Το 1940 φωτίζει ακριβώς αυτή τη σχέση. Η Ελλάδα δεν απέτρεψε τελικώς την ιταλική επίθεση· απέδειξε όμως, με την απόκρουσή της, ότι η αριθμητική ή υλική υπεροχή του αντιπάλου δεν αρκεί όταν απέναντί της υπάρχει κοινωνία με **φρόνημα, αποφασιστικότητα και ετοιμότητα**

να αναλάβει το κόστος της άμυνας. Έτσι, το Έπος του ’40 υπενθυμίζει ότι η αποτροπή δεν είναι μόνον υπόθεση οπλικών συστημάτων. Είναι **σύνθεση στρατιωτικής ισχύος, πολιτικής αποφασιστικότητας, εθνικής συνοχής και αξιοπιστίας της βουλήσεως προς αντίσταση**. Η ειρήνη δεν διαφυλάσσεται επειδή ο αδύνατος δηλώνει ότι την επιθυμεί, αλλά όταν ο επίβουλος πείθεται ότι η παραβίασή της θα έχει τίμημα. Το 1940 κατέδειξε ότι η αποτροπή αρχίζει από την ισχύ, αλλά ολοκληρώνεται στο φρόνημα.

ΔΙΔΑΓΜΑ 7. Οι μεγάλες εθνικές στιγμές προετοιμάζονται πριν εμφανισθεί η κρίση.

Η αντοχή ενός λαού τη στιγμή της δοκιμασίας εξαρτάται από όσα έχουν προηγηθεί: **παιδεία, στρατιωτική προπαρασκευή, κοινωνική συνοχή, θεσμική λειτουργία, οικονομική ανθεκτικότητα και καλλιέργεια αισθήματος ευθύνης.** Αυτά μας παραπέμπουν στην έννοια της **προπαρασκευασμένης εθνικής ισχύος**. Καμία χώρα δεν αποκτά αντοχή αυτομάτως τη στιγμή που εκδηλώνεται η απειλή· η ικανότητά της να αντιδράσει είναι αποτέλεσμα όσων έχει οικοδομήσει σε καιρό ειρήνης. Η στρατιωτική ετοιμότητα αποτελεί μόνον έναν από τους συντελεστές. Εξίσου κρίσιμες είναι η **παιδεία που καλλιεργεί συνείδηση ευθύνης**, η κοινωνική συνοχή που περιορίζει τις εσωτερικές ρωγμές, η θεσμική αξιοπιστία που επιτρέπει γρήγορες αποφάσεις και η οικονομική ανθεκτικότητα που καθιστά δυνατή τη μακρά διάρκεια μιας εθνικής προσπαθείας.

Υπ’ αυτή την έννοια, και το **1940** δεν υπήρξε απλώς μία αιφνίδια έκρηξη ηρωισμού. Η αντίσταση κατέστη δυνατή επειδή προϋπήρχαν στοιχεία οργανώσεως, στρατιωτικής προπαρασκευής, κοινωνικής συσπειρώσεως και συλλογικής βουλήσεως. Η κρίση, επομένως, **δεν δημιουργεί εκ του μηδενός τις αρετές ενός κράτους· τις αποκαλύπτει**.

Οι εθνικές δοκιμασίες κερδίζονται ή χάνονται εν μέρει πριν ακόμη αρχίσουν· διότι η ώρα της κρίσεως δεν είναι ώρα δημιουργίας ισχύος, αλλά ώρα εξαργυρώσεως της ισχύος που είχε προηγουμένως οικοδομηθεί.

ΔΙΔΑΓΜΑ 8. Η ιστορική μνήμη δεν πρέπει να λειτουργεί ως αυτάρεσκη αναπόληση.

Η απόδοση τιμής στους ανθρώπους του 1940 έχει νόημα μόνον εάν μετατρέπεται σε ερώτημα προς τους ζώντες:

Το ερώτημα είναι: «Εμείς, υπό ανάλογες περιστάσεις, διαθέτουμε τις αρετές που θα απαιτούσε η Ιστορία από εμάς»; Η ιστορική μνήμη δεν δικαιούται να εκφυλίζεται σε αυτάρεσκη προγονολατρία ούτε σε εφησυχαστική αναπόληση παρελθόντων μεγαλείων. Η αληθινή τιμή προς τους ανθρώπους του 1940 δεν συνίσταται απλώς στην επανάληψη επαίνων, αλλά **στη μετατροπή της μνήμης τους σε αυστηρό μέτρο αυτογνωσίας και συλλογικής ευθύνης.**

Διότι οι πράξεις των προγόνων … **δεν** κληροδοτούν αυτομάτως τις αρετές τους στους απογόνους. Η ανδρεία, η αυτοθυσία, η φιλοπατρία και η καρτερία **δεν** αποτελούν κληρονομικό προνόμιο· αποτελούν **διαρκώς ανανεούμενο ηθικό χρέος**. Η Ιστορία δεν αρκείται στο ερώτημα «ποιοι υπήρξαν εκείνοι», αλλά θέτει αμείλικτα και το δεύτερο: «**ποιοι θα αποδεικνυόμασταν εμείς οι σημερινοί»;**

Και εδώ η λαϊκή θυμοσοφία αποδίδει με θαυμαστή λιτότητα εκείνο που η φιλοσοφία αναλύει με πολλές λέξεις: «Στα δύσκολα φαίνεται ο άνθρωπος» Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε:

και στα δύσκολα φαίνεται ο λαός. Διότι η κρίση δεν γεννά εκ του μηδενός το ήθος· απλώς αποκαλύπτει αν αυτό είχε προηγουμένως καλλιεργηθεί. Έτσι, κάθε εθνική επέτειος αποκτά ουσία μόνον **όταν παύει να είναι τελετουργία αυτοθαυμασμού** και γίνεται άσκηση αυτοελέγχου. Η μνήμη τότε δεν κοιτάζει μόνο προς τα πίσω· στρέφεται κυρίως προς το παρόν και το μέλλον και μας ερωτά, χωρίς επιείκεια: αν η Ιστορία απαιτούσε και πάλι θάρρος, συνοχή, θυσία και ευθύνη, θα **μας εύρισκε αντάξιους του ονόματος που επικαλούμεθα;**

ΔΙΔΑΓΜΑ 9. Η φιλοπατρία συνδέεται με την προσωπική ευθύνη.

Η πατρίδα δεν υπερασπίζεται μόνον στα πεδία των μαχών. Υπερασπίζεται με την εντιμότητα, την εργασία, την παιδεία, την κοινωνική ευσυνειδησία, την επιστημονική πρόοδο, την άμυνα και την προάσπιση των θεσμών. **Η εθνική ισχύς είναι άθροισμα καθημερινών συμπεριφορών.**

Η φιλοπατρία λειτουργεί ως αντίβαρο σε μια αντίληψη της κοινωνίας, ως πεδίου **διαχειρίσεως, κατευθύνσεως και προγραμματισμού της συμπεριφοράς**. Αν με τον όρο «κοινωνική μηχανική» εννοούμε την τάση να αντιμετωπίζεται ο πολίτης κυρίως ως αντικείμενο ρυθμίσεως -μέσω κινήτρων, επικοινωνιακών τεχνικών, διοικητικών μηχανισμών ή προτύπων συμμορφώσεως- τότε η φιλοπατρία προτείνει κάτι σχεδόν αντίθετο: **όχι κατασκευή του πολίτη εκ των άνω, αλλά αυτοδέσμευση του πολίτη εκ των έσω**.

Η πατρίδα, υπό αυτή την οπτική, δεν είναι ένας αφηρημένος μηχανισμός που «παράγει» κοινωνική συνοχή. Είναι κοινότητα προσώπων που αναλαμβάνουν ευθύνη. Η εντιμότητα του υπαλλήλου, η ακρίβεια του επιστήμονος, η ευσυνειδησία του δασκάλου, η εργατικότητα του παραγωγού, η προσήλωση του στρατιωτικού στο καθήκον και ο σεβασμός του πολίτη προς τους θεσμούς δεν αποτελούν απλές ιδιωτικές αρετές· αποτελούν **μικρές μονάδες εθνικής ισχύος**.

Εδώ βρίσκεται και η ουσιώδης αντίθεση: η κοινωνική μηχανική τείνει να ρωτά **«πώς θα διαμορφώσουμε τη συμπεριφορά;»**, ενώ η πολιτική αρετή ρωτά **«πώς θα καλλιεργήσουμε υπεύθυνους ανθρώπους;»**. Η πρώτη στηρίζεται περισσότερο στον εξωτερικό έλεγχο· η δεύτερη στην εσωτερική συνείδηση. Η πρώτη μπορεί να επιτύχει συμμόρφωση· η δεύτερη επιδιώκει χαρακτήρα. Η πατρίδα δεν ισχυροποιείται όταν ο πολίτης μαθαίνει απλώς να προσαρμόζεται σε ένα σύστημα, αλλά όταν μαθαίνει να θεωρεί εαυτόν υπεύθυνο για την ποιότητα του συστήματος. Διότι η εθνική ισχύς δεν κατασκευάζεται κοινωνικά· οικοδομείται ηθικά, μία πράξη ευθύνης κάθε φορά. Όπου η κοινωνική μηχανική ζητεί υπηκόους της ρυθμίσεως, η φιλοπατρία ζητεί πολίτες της ευθύνης.

ΔΙΔΑΓΜΑ 10. Η αξιοπρέπεια ενός έθνους φαίνεται κυρίως όταν καλείται να πληρώσει το τίμημά της.

Το «Όχι» έχει ιστορικό βάρος ακριβώς επειδή δεν υπήρξε ανέξοδη λέξη. Ακολουθήθηκε από πόλεμο, στερήσεις και θυσίες. Έτσι το 1940 διδάσκει ότι οι μεγάλες αξίες αποκτούν πραγματικό περιεχόμενο όταν συνοδεύονται από την αποδοχή του κόστους που απαιτεί η υπεράσπισή τους.

Θα συμπύκνωνα το βαθύτερο δίδαγμα σε μία φράση:

Ένα έθνος δεν αποδεικνύει την ιστορική του αξία από όσα κληρονόμησε, αλλά από όσα είναι έτοιμο, όταν απαιτηθεί, να υπερασπισθεί.

Και ίσως ακόμη αυστηρότερα: **η 28η Οκτωβρίου δεν πρέπει να μας διδάσκει απλώς υπερηφάνεια για τους προγόνους, αλλά ευθύνη απέναντι στους απογόνους.**

****

Το έπος της **28ης Οκτωβρίου 1940** μπορεί να ιδωθεί όχι μόνον ως στρατιωτικό κατόρθωμα, αλλά ως **σχολείο εθνικής συμπεριφορά**ς. Θεωρούμενο από αυτή τη σκοπιά, αφήνει διδάγματα που υπερβαίνουν την εποχή του -και αφορούν τη **συνείδηση** κάθε γενεάς Ελλήνων.

Οι πιο πολλοί από εμάς καταλαβαίνουν δύο ειδών συνειδήσεις. Την εθνική και την ηθική, όταν ο νους εστιάζεται σε εθνικά ή κοινωνικά θέματα. Ωστόσο υπάρχουν και άλλων ειδών συνειδήσεις που καλύπτουν πολλές γωνίες οπτικής, όταν υπευθύνως εξετάζουμε εθνική πορεία. Τέτοιες συνειδήσεις είναι η Ατομική ή προσωπική συνείδηση, είναι η Κοινωνική συνείδηση, είναι η Πολιτειακή ή πολιτική συνείδηση, είναι η Ιστορική συνείδηση, είναι η Πολιτισμική συνείδηση, είναι η Συνείδηση καθήκοντος, είναι η Συνείδηση ευθύνης, είναι η Συνείδηση συλλογικής ή ιστορικής ευθύνης.

Όταν είπαμε, ότι τα διδάγματα του 1940 πρέπει να αφορούν τη **«συνείδηση κάθε γενεάς Ελλήνων»**, δεν εννοούσαμε αποκλειστικά την εθνική συνείδηση. Εννοούσαμε ένα **πλέγμα συνειδήσεων**: δηλαδή τις επί μέρους συνειδήσεις που μόλις έχουμε αναφέρει. Για τον καθένα μας οφείλεται μία επίγνωση, ότι το παρόν δεν εμφανίσθηκε εκ του μηδενός. Ο καθένας μας οφείλει να αντιλαμβάνεται τη συνέχεια μεταξύ παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος και να βλέπει τον εαυτό του ως **κρίκο μιας ιστορικής αλυσίδα**ς. Αυτή η υποχρέωσή μας πρέπει να διέπεται από την συνείδηση ιστορικής συμμετοχής και εθνικής ευθύνης.

Η συνείδηση ενός έθνους αρχίζει ως μνήμη, ωριμάζει ως αυτογνωσία, δοκιμάζεται ως καθήκον και αποδεικνύεται ως ευθύνη.

Ακριβώς εδώ, πρέπει να το κατανοήσουμε όλοι εμείς οι κούκοι (**κούκοι;**), ότι βρίσκεται και το βαθύτερο νόημα του χαρακτηρισμού της **28ης Οκτωβρίου ως «σχολείου εθνικής συμπεριφοράς»**: δεν διδάσκει μόνον *τι συνέβη*, αλλά θέτει στον μεταγενέστερο πολίτη το ερώτημα **«εσύ, γνωρίζοντας τι συνέβη, τι είδους συνείδηση οφείλεις να διαμορφώσεις;»**.

Σας στενοχώρησα; Ναι; Όχι; …το ΟΧΙ το είπε -λένε- ο λαός. Ίσως ο τότε λαός. Ίδωμεν για τον νυν λαό!